

Streszczenie rozprawy doktorskiej pt.

„Światy wartości w lekturach szkolnych młodzieży i ich współczesne odczytanie”

W rozprawie doktorskiej poruszam problematykę literackich światów wartości w lekturach szkolnych i własnych młodzieży. W pierwszym rozdziale sytuuję problematykę światów wartości w kontekście pedagogiki, filozofii, psychologii, socjologii oraz antropologii kulturowej. Przedstawiam ustalenia definicyjne pojęć takich jak: wartość, norma, ocena, moralność, aksjologia. Po omówieniu możliwych sposobów grupowania wartości (hierarchii, systemów, układów) prezentuję koncepcję światów wartości w perspektywie nauk społecznych i humanistycznych. Szczególną uwagę zwracam na kontekst pedagogiczny omawianego zagadnienia, istotne są dla mnie kwestie: przekazywania wartości w procesie wychowania, socjalizacji, jak również w edukacji aksjologicznej oraz estetycznej.

W rozdziale drugim omawiam światy wartości młodzieży, jako że to właśnie ta grupa wiekowa jest obszarem moich zainteresowań pedagogicznych i badawczych. Światy wartości młodzieży omawiam z różnych perspektyw: po pierwsze przedstawiam perspektywę rozwoju młodzieży (szczególnie rozwoju moralnego); po drugie omawiam światy wartości w wyobrażeniach społecznych, w obrębie których przywołuję kategorię utopijnego i dystopijnego myślenia pedagogicznego, które skupione jest wokół edukacji młodzieży; po trzecie kreślę obrazy światów wartości cennych dla poszczególnych pokoleń żyjących w XX i XXI wieku, ze szczególnym uwzględnieniem młodego pokolenia iGen (określanego też inaczej literą Z); po czwarte omawiam światy wartości młodzieży, które można odnaleźć w badaniach przeprowadzonych w ostatnim trzydziestoleciu przez polskich pedagogów.

Trzeci rozdział stanowi próbę przedstawiania głównych nurtów, które można odnaleźć w edukacji literackiej i jej założeniach metodycznych. Istotnym wątkiem w tym rozdziale jest omówienie problematyki dotyczącej kanonu lektur szkolnych, zwłaszcza jego przemian związanych ze zmieniającymi się ideologiami edukacyjnymi, polityką, gospodarką. Omawiam również temat związany z instytucjonalną komunikacją literacką, w której gospodarzami i decydentami kanonu lektur szkolnych są zarówno naukowcy, administratorzy, nauczyciele, jak i uczniowie.

Rozdział czwarty jest próbą metodologicznego sprecyzowania sposobu badania literackich światów wartości. Omawiam w nim ważne punkty na metodologicznej mapie współczesnej pedagogiki (osłabienie się roli paradygmatów naukowych oraz wzrost znaczenia badań interdyscyplinarnych). Następnie odpowiadam na pytanie: jak można badać literackie

światy wartości w perspektywie pedagogicznej? i przedstawiam propozycję przeprowadzenia jakościowych badań interdyscyplinarnych nad literackim światami wartości. Przedstawiam również procedurę badawczą oraz możliwe zagadnienia etyczne związane z moimi badanymi. W dysertacji stawiam następujące problemy badawcze: 1. Czy literackie światy wartości obecne w lekturach szkolnych i własnych młodzieży stanowią dla przedstawicieli obecnego pokolenia źródło doświadczeń aksjologicznych? 2. Czy światy te mogą być traktowane jako kompas wobec pluralizmu aksjologicznego? 3. Jakie literackie światy wartości oferują uczniom twórcy kanonu lektur? 4. W jaki sposób kanon lektur szkolnych przyczynia się do kształtowania języka wartości młodego pokolenia? 5. Co różni światy wartości wyeksponowane w kanonie lektur od tych zawartych w książkach będących wyborem własnym czytelników?

W rozdziałach od piątego do dziewiątego w oparciu o badania własne staram się odpowiedzieć na powyższe pytania. Na omówienie badań składa się analiza wybranych dokumentów (podstaw programowych oraz komentarzy do nich), tekstów literackich (wybranych lektur adresowanych dla liceów ogólnokształcących), ankiet, jak również graficznych przedstawień literackich map światów wartości (uzyskanych od uczniów w ramach badań pilotażowych). Treść wybranych lektur szkolnych analizuję pod kątem języka wartości i ich warstwy aksjologicznej (analizy dokonuję w oparciu o wytyczne podstawy programowej). Ankietę przeprowadziłam wśród 111 absolwentów liceów ogólnokształcących. Badani wypowiedzieli się na temat aksjologicznej warstwy lektur szkolnych oraz lektur własnych.

W dziesiątym rozdziale przedstawiam wnioski z przeprowadzonych badań. Po pierwsze wskazuję na (ponad)czasowość wartości w lekturach szkolnych i omawiam dwa możliwe porządki czytania tekstów literackich: szkolny i pozaszkolny. Wyróżniam również różne możliwości poszukiwania dróg do literackich światów wartości, dostępnych dla młodych ludzi. W efekcie powstaje całe pole metaforyczne, w obrębie którego wyróżniam kilka typów podróży, w jakich uczestniczą młodzi, poszukujący światów wartości ludzie. Są to **podróże**:

- **w przeszłość** – charakterystyczne dla współczesnych postromantyków, którzy w literaturze dostrzegają wartości konserwatywne;
- **iPodróże** – podróże pokolenia iGen;
- **służbowe** – dla wszystkich uczniów, odbiorców kanonu lektur, którzy wspólnie podążają za kluczem interpretacyjnym;
- **na skróty** – w nich młodzież rezygnuje z czytania lektur szkolnych na rzecz korzystania z gotowych opracowań

- **bez celu** – nieplanowane, uwidaczniające, że światy wartości młodych ludzi są w budowie i niekoniecznie można w nich dopatrzeć się określonego wcześniej celu;
- **na każdą kieszeń** – poszukiwanie wartości w kulturze popularnej jest ważnym, choć niedocenianym w edukacji, sposobem czytania książki, osvajania się z nią przez to, co znane pokoleniu XXI wieku;
- **z widokami** – młodzież wybiera często książki, które są ekranizowane; dobra wersja filmowa pozwala zagłębić się w świat przedstawiony, urzeczywistnić niedookreśloną warstwę utworu;
- **z tłumaczem** – żeby w ogóle mówić o eksploracji literackich światów wartości przez odbiorcę, musi on zrozumieć komunikat. Bariera zbyt trudnego języka (poetyckiego, literackiego) powoduje, że młodzież rezygnuje z czytania książki;
- **z przewodnikiem** – którym powinien stać się nauczyciel polonista.

Można również zaobserwować **stację Widmo**, którą stała się liryka – niedostrzegana, ignorowana przez młodzież.

Jeden z ważniejszych wniosków, który wyciągnęłam z przeprowadzonych badań, dotyczy tego, że młodzież uczona jest interpretacyjnych matryc aksjologicznych, w rezultacie czego przedstawiciele młodego pokolenie posługują się schematycznym językiem wartości. Dlatego w praktyce edukacyjnej można nie tyle postulować przebudowę kanonu lektur, co zwrócić uwagę nauczycieli na konieczność tłumaczenia języka wartości lektur szkolnych na język współczesny. Wyzwaniem dla polonistów i polonistek może być zatem wykazywanie podobieństwa światów wartości z ubiegłych epok do tych z obecnej rzeczywistości, kultury popularnej i mediów.

Literatura może stanowić poligon aksjologiczny i oferować uczniom interesujące światy wartości, w których odkrywaniu mogą towarzyszyć im pedagodzy otwarci na zróżnicowane kody języka wartości.